

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
ISTORIJOS KATEDRA
MIGRACIJOS POLITIKOS IR LIETUVIŲ DIASPOROS ISTORIJA

Dovilė Navickaitė

Egzilio samprata Algimanto Mackaus publicistikoje

Vadovas: prof. habil. dr. Egidijus Aleksandravičius

Kaunas, 2010

Turinys

Įvadas.....	3
Egzilio samprata.....	4
Požiūris į lietuviybę ir kultūrinius ryšius.....	10
Išvados.....	13
Literatūros sąrašas.....	14

Įvadas

Algimantas Mackus buvo nepaprastas DP kartos mąstytojas, miręs jaunas, jis ne tik paliko gausius savo poezijos ir kūrybos klodus, bet taip pat giliai ir nepaviršutiniškai kėlė svarbius egzistencinius klausimus savo publicistikoje vieną iš jų egzilių sampratą ir bus stengiamasi aptarti šiame darbe. Šiuo darbu nesiekama atsakyti į visus klausimus apie A. Mackaus požiūrį į egzilį, stengiamasi tiesiog pabandyti suprasti jo mąstymo trajektoriją ir kiek tai įmanoma ją perteikti.

Temos aktualumas ir problematika: šios temos aktualumas slypi tyrimo naujume. Nors apie A. Mackaus poeziją, darbus, kritiką yra parašyta nemažai veikalų, šiuo darbu stengiamasi apžvelgti A. Mackaus publicistiką ir atskleisti jo požiūrį į egzilį.

Pagrindinės istoriografijos ir šaltinių apžvalga: rašant darbą remtasi „Metmenų“ bei „Margučio“ mokslinių žurnalų informacija, „Margučio“, A. Mackaus raštų rinktine „Ir mirtis nebus nugalėta“, kurią parengė V. Gasiliūnas.¹

Tyrimo objektas ir tema: A. Mackaus egzilio samprata ir požiūris.

Tyrimo chronologiniai rėmai: pagrindinis dėmesys skiriamas aptarti jo publicistikai 1950 – 1964 m. aktyvaus rašymo pradžia ir mirties data.

Tyrimo tikslai ir uždaviniai: darbo pagrindinis tikslas atskleisti pateikti A. Mackaus požiūrį į egzilį. Šalia to keliamas kitas ne ką mažiau svarbus uždavinys aptarti požiūrį į lietuvių, kultūrinius ryšius.

Tyrimo metodai: uždavinių įgyvendinimui taikytini istorinis aprašomasis, analitinis, apžvalginis metodai. Skirti perteikti A. Mackaus požiūriui į egzilį.

Tyrimo struktūra: tyrimą sudaro įvadas, 2 skyriai bei išvados. Įvadinis skyrius skirtas pateikti temos aktualumą, problemą, istoriografiją, tyrimo metodiką, chronologinius rėmus, tikslus ir uždavinius. Pirmajame skyriuje „Egzilio samprata“ A. Mackaus požiūris į egzilį, jo paskirti. Šalia to aptariamos A. Mackaus pažiūros bei atskleidžiamas požiūris į kūrybą, pateikiama jo nuomonė apie išeivius. Antrajame

¹ *Metmenys*, 1981, Nr. 41, *Margutis*, 1964, Nr. 8, A. Mackus, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994.

skyriuje „Požiūris į lietuviybę ir kultūrinius ryšius“ perteikiamos A. Mackaus mintys apie lietuviybę bei kultūrinių ryšių palaikymo su Lietuva prasmę.

„Beribis liūdesys ir tragiškas atramos ieškojimas“²

(A. Mackus)

Egzilio samprata

A. Mackus gimė 1932 m. vasario 11 d. Pagėgių miestelyje. Ten pradėjo lankyti pradžios mokyklą, vokiečiams okupavus Pagėgius išvyko į Tauragę, vėliau Vilniuje baigė pradžios mokyklą. Vilniuje pradėjo rašyti pirmuosius savo eilėraščius. 1944 m. atsidūrė Karaliaučiuje, vėliau gavo leidimą vykti į Berlyną. 1945 m. pasitraukė į Fuertą ir Lichtenfelsą, vėliau gyveno Koburge, o dar vėliau Wuerzburge čia pradėjo lankyti gimnaziją. Vėliau persikėlė į Schweinfurtą, kur baigė gimnaziją. 1949 m. baigęs šeštą klasę išvyko į Jungtines Amerikos Valstijas.³ Atvykęs į JAV apsigyveno Čikagoje (Cicero), ten dirbo čiuzinių fabrike. 1957 – 1958 m. laikotarpiu lankė Ruzvelto universitetą. 1950 m. vasarą buvo išleistas pirmasis jo eilėraščių rinkinys „Elegijos“. 1954 m. buvo pakviestas Šviesos organizacijos vesti radijo valandėlę „Pelkių žiburėlis“. 1956 m. laikotarpiu dirbo režisūros asistentu.⁴ Aktyviai užsiėmė knygų leidyba padedamas Santaros – Šviesos organizacijos. 1961 m. perėmė ir Margučio žurnalo leidybą po Dr. Br. Dirmeikio vyr. Redaktoriaus mirties. Aktyviai dalyvavo Santaros – Šviesos veikloje, kūrė, rašė kritiką. 1964 m. gruodžio 27 d. po Santaros – Šviesos renginio žuvo autoavarijoje⁵.

A. Mackus liberaliosios srovės, Santaros, jaunosios DP generacijos atstovas, poetas ir mąstytojas. A. Mackui kaip ir daugeliui išeivijos atstovų rūpėjo egzistenciniai klausimai bei ryšiai su Lietuva. Savo poezija mąstytojas priklausė neornamentuotos kalbos generacijai, kuriai būdingas ryškus tėvynės ilgesys, kaltės jausmas, išdavystės,

² A. Mackus, Poeto sustojimas ties savimi, „*Jr mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 214.

³ A. T. Antanaitis, Algimantas Mackus, Biografijos ir būdo bruožai motinos ir draugų prisiminimuose, „*Metmenys*“, 1981, Nr. 41, p. 47 – 53.

⁴ Ten pat, p. 53 – 62.

⁵ Ten pat, p. 62 – 74.

gailėsčio, kad nesugebėjo apginti savo tėvynės, buvo priversti palikti ją prieš savo valią. „Šioji generacija geriau už bet kurią kitą pajuto, nes patyrė, kad nėra nieko baisesnio žmogaus gyvenime, kaip neturėti žemės, kurią visais atžvilgiais galėtum pavadinti sava. Šios beiliuzinės generacijos viltis tėra tikrai viena: generacinėj įtampoje gimianti kūrybinė įtampa, privalėsianti tąją generaciją įvietinti ir įlaikinti“⁶. Su tokia samprata A. Mackus žiūrėjo į savo kartos įprasminimą egzilyje, kartu keldamas iššūkį pateisinti savo būtį.

A. Mackui kaip mąstytojui svarbus santykis su Lietuva ir to santykio palaikymo forma. Kaip jaunosios kartos atstovas jis savo publicistikoje kritikuoja senosios DP kartos požiūrį į lietuviybę ir santykių palaikymą „Mūsų praeitis – valandos ir pastangos – tebėra šiltos: jeigu ne rankomis, tai atsiminimais liečiančios tą praeitį kūnijusių ir toje praeityje buvusių žmonių. Užmirštant esamą vietą bei esamą laiką, tebekvėpuojama anuo džiaugsmingu oru, tebegyvenama ano meto problemomis“⁷. Kritikuojamas senosios kartos konservatyvus mąstymas, kad verta ir reikalinga išlaikyti tik senąsias tradicijas, kritikojamas nenoras siekti kažko naujo modernaus. Taip pat užsidarymas ir atsiribojamas nuo dabarties ir pasikeitusios padėties. Iš to kyla neveiksnumas ir galima teigti, kad tokių būdu nebuvo galima padėti Lietuvai kovoje, dėl nepriklausomybės, dėl to autorius kritikuoja tokį senosios DP kartos požiūrį „tos pačios praeities, vardu laisvinimo veiksniai laisvina vieni antrus iš laisvinimo darbų. Ieškodami nesamo ir nebuvusio, tik kažkodėl būti turėjusio, nūdien žuvusios valstybės pamatų dulkes neatsakingai ir dažnai nesąžiningai sijoja net ir tie, kurie vos prieš keletą dešimtmečių anų pamatų nedrįso glostyti nenusimazgoję rankų lūpų ir sąžinių“⁸. Ši citata puikiai iliustruoja pasikeitusias vertybes išėivijoje, norą išlaikyti, tai kas buvo, siekį išlaisvinti Lietuvą, vienyti dėl kilnaus tikslo ir čia pat sutinkamus sunkumus. Iš to galime spręsti apie tuo metu išėivijoje vykusius tarpusavio nesutarimus, o kartu atskleidžia kokios neigiamos įtakos galėjo turėti šie nesutarimai, galima suprasti, kad jie apsunkino vieningo tikslo siekimą. Atskleidžiama, kaip išėivija pakeitė žmonių pažiūras į vertybes.

⁶ A. Mackus, Ties nepriklausomybe ir ties žemėn nejaugusia karta, „*Ir mirtis nebus nugalyta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 441.

⁷ Ten pat, p. 433.

⁸ Ten pat, p. 433.

A. Mackus kelia klausimą dėl tikėjimo nepriklausoma Lietuvos ateitimi, ar su tokiu išeičių požiūriu ir nesutyriniais, tai įmanoma „Bet viltis kiekvienais metais mažta. Ir kiekvienais metais tenka susimąstyti, ar jinais reikalinga? Toji viltis, į kurią žmogus neturi („vienas kraujo lašas būt tave nuplovęs“) jokios teisės“⁹. Autoriui giliai įsirežęs kaltės jausmas dėl negalėjimo kovoti dėl Lietuvos nepriklausomybės, jis tarsi jaučiasi atsakingas už tai, kad išeiviai paliko Lietuvą ir jos negynė ir kad duotuoju momentu nesugeba suteikti pagalbos Lietuvai, vien dėl savo asmeninių ambicijų ir nesutarimų. Autorius savo galvojimuose apie egzilį taip pat bando rasti kitą būdą, kaip galima be kovos išpirkti savo kaltę, tuo būdu jis laiko kūrybą „Bet savęs išteisinimo būdu pasirinkimas apgailėtinais siauras. Neturime galimybių ir galios prisidėti prie kovos [...] Norom nenorom save išteisinti tegalim kultūrine kūryba“¹⁰. Tačiau ir čia autorius pastebi, kad dažnai net kūryba išeivijos tarpe kartais gana paviršutiniška, dėl to siūloma į ją žvelgti kitu kampu ir giliau, kad ji netaptu vien tik buvusios tikrovės atkartojimu, bet ir būtų priemonė naujiems tikslams pasiekti, kovoti. Kalbėdamas apie kūrybą A. Mackus pabrėžia, kad ji neturi būti vidutiniška pataikaujanti masei ir daugumos suformuotai nuomonei, kad vertinti ir skleisti reikia ir tokią kūrybą, kuri iš esmės neatitinka visuomenės numatytų standartu¹¹, autoriaus nuomone tik tokiu atveju, kai pateikiama visuma įvairiapusių kūrinių galima laisva kūrybos saviraiška, o kartu ir minčių laisvė, kuri neša galimybę siekti aukštesnių tikslų, gimdo diskusiją, kurios metu galima pasiekti maksimizuotos naudos. Toks autoriaus požiūris parodo jo kaip liberalo pažiūras, „Aš tikiu į absoliučiai laisvą kūrybą“¹² bei „Laisvės siekimas [...] yra kūrybos sąlyga“¹³, „Aš turiu teisę tikėti ir abejoti. Abejonė man yra pagrindinė, laisvės principu išnokusi kūrybinė sąlyga“, „pažiūrų skirtumus spaudoje ne niveliuoti, o juos skatinti; siekti ne uniformuotos, bet individualios spaudos“¹⁴, „esame pasisakę, net tik už individualios

⁹ Ten pat, p. 433.

¹⁰ A. Mackus, Absurdas ir viltis, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 449.

¹¹ A. Mackus, Dėl vidutiniškumo bendruomenėj, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 506.

¹² A. Mackus, [Iš žodžio „Neornamentuotos kalbos generacijos ir augintinių“ pristatymo vakare], „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 524.

¹³ Ten pat, p. 525.

¹⁴ A. Mackus, Tikslu ir sąžiningumu dvilypumas, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 539.

kūrybos primatą, bet taip pat už sąmoningą antipopuliarumą¹⁵, „Net ir egzilyje literatūra neprivalo turėti jokių literatūrai pašalinių tikslų“,¹⁶ taigi turi skelbti ne tik pozityvius dalykus. Pastebėjo išeivijos gyvenimo trūkumus ir atvirai apie tai kalbėjo „Daug ko stokojame Amerikos lietuvių išeivijos gyvenime: ir platumos, ir gilumos, ir polėkio, ir pagaliau sąlygų“¹⁷. Jis vertino laisvę ne tik kūryboje, bet gyvenime, laisvą, nesuvaržytą minties raišką, požiūrių įvairovę. A. Mackui, kaip ir kitiems liberaliosios srovės mąstytojams būdingas laisvės principas yra abejonė, taisyė į laivą nuomonės reiškinimą, kartu naudojantis šia teise reiškiant nuomonę ir Lietuvos likimo klausymais, požiūryje, kas yra egzilis ir ar toks apibrėžimas jam tinkamas, kokias išeivio paskirtis ir t. t.

A. Mackaus požiūris į egzilį jautrus, kartu kupinas savotiškos kaltės jausmo, praradimo „Man nebegresia pavojus visko netekti. Aš jau esu dalies netekęs“¹⁸, tačiau tas jausmas nėra paviršutiniškas ir vien empatiškas, tai nėra vien tik tėvynės ilgesys. Kalbėdamas apie egzilį jis taip pat pabrėžia, kad sunku suprasti jo esmę „Mes tebesame nesuvokimo šešėlyje [...] Mūsų egzilė tebėra naivi, melodramatiška“¹⁹. Tačiau A. Mackus kelia klausimą kokias yra išeivijos prasmė „Dabar ir klausiu: išeivija ar tai tragedija, ar pasišalinimas iš tragedijos dimensijų?“²⁰. Kaip galima suprasti iš autoriaus tekstų iš esmės, nei viena, nei kita, jis linkęs laikytis vidurio pozicijos, jam būdingas kaltės jausmas, dėl pasitraukimo, tačiau iš esmės išeivijos jis nelaiko tragedija, greičiau kaip suteiktą progą pažinti, kaupiti patirtį ir ją panaudoti lietuvių labui. Taip pat A. Mackus teigia, kad „Egzilinio pasaulio realybė nėra kažkas nuo mūsų pačių visiškai nepriklausančio. Vieni, kad ir kur jie būtų, net ir savam krašte, bus egzilai, kiti – svetur ir svetur gyvendami nebus ne namuos“²¹. Galima daryti prielaidą, kad daug kas priklauso tiesiog nuo požiūrio į savo likimą. Taip pat galima teigti, kad A. Mackus egzilio kaip tokiu, nelaiko blogu dalyku, tačiau jaučia kaltę dėl tėvynės palikimo, dėl to siekia

¹⁵ A. Mackus, Kultūrinės veiklos gairės, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 552.

¹⁶ A. Mackus, Rašytojas egzilyje, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 557.

¹⁷ A. Mackus, Žodis atsisveikinant [iš „Margučio“ redakcijos žodžių], „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 563.

¹⁸ A. Mackus, Iš užrašų apie egzilę, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 514.

¹⁹ A. Mackus, Rašytojas egzilyje, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 555.

²⁰ A. Mackus, Iš užrašų apie egzilę, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 515.

²¹ A. Mackus, Rašytojas egzilyje, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 556.

įprasminginti savo būvimą egzilyje, jis tai suvokia kaip kūrybą bei siekia tai panaudoti Lietuvos labui.

Autoriui taip pat svarbu suprasti jį supančio pasaulio esmę, neatsiriboti ir užsidaryti savajame lietuviškame geto, jis siekia suprasti savo generacijos paskirtį, surasti egzilės, pasitraukimo prasmę. Kartu A. Mackus atskleidamas savo pažiūras apie egzilę „Jeigu esame alkanieji bežemiai, ar viltis, kad būsime pasotinti žeme, kuriai turėjome priklausyti ir kuri turėjo priklausyti mums, nėra absurdiška?“²² ir čia pat pateikia atsakymą „Jeigu tos vilties nesama, belieka įprasminginti pasinėrus į pačias egzilės gilimas, kad po mūsų ateinantiems sąžiningai išstartumėm: jokia egzistencija nėra tiek reikšminga, kad ją fiziškai vertėtų pratęsti žemės palikimo kaina. [...] ir siūlau išdidumo kupiną egzilę“²³, teikdamas, kad iš esmės egzilis neturi atspindėti likimo nuskriaustų išeivių gyvenimų ir sunkumų, jis turi būti prasmingas, jei jau teko palikti savo gimtąjį kraštą verta įprasminginti veiklą skirtą jo naudai. Kalbėdamas apie egzilę jis teigia „Egzilė įpareigoja, imigracija ne [...] po galais aš noriu būti egzilas“²⁴, jis teigia, kad egzilės sąmoningas pasirinkimas įpareigoja asmenis prieš kitus tautos atstovus. Dėl to jis kritikuoja senesnės, konservatyvios kartos mąstyseną ir požiūrį į lietuvių ir Lietuvos nepriklausomybės išsaugojimą. „Emigrantiškoj visuomenėj esame per daug ir per dažnos paviršutinės, blizgančios politūros; per maža – nuogos, kudirkiškos tiesos, bendros ir asmeninės“²⁵. Negaili kritikos ir savo kartos atstovams „Mieliau pasinešam kalbėti tai, kas nėra tikra, bet tai, kas, mūsų nuomone privalėtų būti“²⁶. Autoriaus savo tekstuose dažnai kelia klausimą sau, o kartu ir generacijai kokios pozicijos turėjo laikytis Lietuvos pavojaus akivaizdoje ir kaip derėtų elgtis išeiviams. Išreiškdamas kritiką jų atžvilgiu dėl dažnų kalbų ką reikėtų keisti, kaip padėti Lietuvai išbristi iš susidariusios sunkios padėties ir nesiėmimo konkrečių veiksmų „Nežinau ką atsakys mūsų vaikai savo vaikams, kai bus paklausti paties esminio dalyko: ar žodis ir veiksmas yra taip svetimi

²² A. Mackus, [Žodis gavus literatūrinę Vinco Krėvės premiją], „*Jr mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 528.

²³ Ten pat, p. 528.

²⁴ A. Mackus, Iš užrašų apie egzilę, „*Jr mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 519 – 520.

²⁵ A. Mackus, Ties nepriklausomybe ir ties žemėn nejaugusia karta, „*Jr mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 434.

²⁶ A. Mackus, Iš užrašų apie egzilę, „*Jr mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 516.

vienas antram, kad jų negali suartinti iki nulinio nuotolio net gimtoji žemė pavojaus valandą? [...] Mes visi pripažįstame jog klaidų nedaugiau už kitus. Tikrai: ar nebūtų buvę tų klaidų mažiau, jeigu [...] būtume išdrįsę pažvelgti į save kritiškai, išstartus žodžius patikrinti darbais?²⁷ Kaip galima pastebėti iš A. Mackaus publicistikos jam buvo labai svarbūs konkretūs veiksmai ir galvojimai įgalinantys prie tų veiksmų atvesti. Galima daryti prielaidą, kad A. Mackui išeivija turi atlikti praktinį vaidmenį santykiuose su Lietuva, tie santykiai turi duoti vaisių, o ne likti tik gražiais samprotavimais. Egzilai nors tokiu būdu iš dalies gali išpirkti savo pasitraukimo kainą. Dėl tų pačių priežasčių kritikuojamas išeivių konservativizmas ir užsidarymas praeityje. Norint pasiekti pozityvių pokyčių, reikia veikti, ieškoti naujų atskaitos taškų ir tokiu būdu siekti savo tikslų. Išeivijai pasak autoriaus trūksta kritiško žvilgsnio į savo veiksmus, siekiama savo veiksmis tarsi pateisinti savo elgesį dėl pasitraukimo, o ne tiesioginės naudos Lietuvai. A. Mackus kritikuoja išeivijos siekį atstovauti visiems lietuviams ir vadovauti sprendžiant okupuotos Lietuvos klausimus. Galima teigti, kad autorius pritaria krašto primato principui, kad esantieji už geležinės uždangos turi patys nuspręsti savo likimą, o išeiviai gali tik jiems patarti ir padėti. „netrukus pradėjome pamiršti tikrąją savo būseną. Pasijutome esą didesni kankiniai už tuos, kurie pasiliko ten, ir pagaliau – ar tai dėl nuobodulio [...] uždusę įkopėm aukštos tribūnos ir aukšto misionieriškumo Medvėgalin, pro lenciūgėlių infliaciją šaukdami esą tautos ambasadoriai, kai iš tikrųjų nevienas buvome vaizdūnas. Liguistai pamilome savo pusei tragišką, pusiau komišką vaidmenį, dėdamiesi susirinkime ir mikitos lazdomis kovoja, kol vieną rytą nutarėm pakelti savo emigrantinę kategoriją: sudūmojame ne vien tik esą ambasadoriai, bet tikrieji Lietuvos žmonių valios reiškėjai, seimo, o galop ir ministrų kabineto nariai“²⁸. Kalbėdamas apie egzilį jis taip pat išreiškė baimę, kad išeivijos susikurtas gyvenimo, galvojimo ir pozicijų raiškos Lietuvos klausimais modelis, savęs suvokimas ilgainiui gali pagimdyti stagnaciją, kai bus nusigręžiama nuo pagrindinio tikslo Lietuvos laisvinimo bei užsidaroma „Turbūt kiekviena emigracija pasiekia stadijos, kai ji tampa kažkuo panaši į profesiją, kuri, kaip ir kiekviena kita profesija, po tam tikro laiko nusibosta, pasidaro nebeįdomi, bet antra vertus, niekada nepalieka visiškai laisva nuo pavojaus atsilikti. Profesinės stadijos

²⁷ A. Mackus, Ties nepriklausomybe ir ties žemėn nejaugusia karta, „*Ir mirtis nebus nugulėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 434.

²⁸ Ten pat, p. 439.

pasiekusi emigracija pradeda ribotis specifine padėtimi, linkusia išteisinti kultūrinio rūpesčio smukimą, artėti į tašką, kai žmogus juokingu skrupulingumu pradeda gyventi tik savo asmeniui²⁹. Kitas dalykas kurį autorius iškelia išeivių bendruomenės pasikeitusi gyvenimo formą, teigiama, kad jos veiksmai tapo nekritikuojami ir neginčijami, ji tapo uždara, tas A. Mackų neramino „Didžiausias pavojus šiuo metu lietuvių išeivijoje yra mūsų viduje. Kai kuriais atvejais mes tampame totalitarine visuomene, tai yra atstovais tokios sampratos, nuo kurios nešėme kailį ir kovingumo mitą. [...] Bendruomenės kritika tegali būti komunistų darbas“³⁰. Autorius baiminasi, kad išeivija gali nebeatlikti savo funkcijos padėti Lietuvos nepriklausomybės kelyje, pasinerti į savo asmenines ambicijas, galbūt dėl to autorius vis pabrėžia kaltės jausmą, lydinti jo tekstus, siekdamas priminti, kad išeivijos pagrindinis tikslas yra pagalba Lietuvai ir jos žmonėms.

Požiūris į lietuvių ir kultūrinius ryšius

A. Mackus savo galvojimuose apie egzilį kėlė ir lietuvių klausimą, jo manymu geriausias būdas išlaikyti lietuvių, tai grįžti į Lietuvą, tokiu būdu geriausia išvengti nutautėjimo pavojaus „Kalbėdami apie reikalą išlaikyti lietuvių čia, susidarome klaidiną įspūdį, jog išeivijos tikslas išlaikyti lietuvių čia yra definityvus tikslas. Būtų džiugu, jeigu jaunosios kartos dalis pasiliktu lietuvių, kad ir šiame kontinente, tačiau pagrindas džiaugsmui žymiai praplatėtų, jeigu didžioji dalis pasiliktu lietuvių ne čia, bet grįžtu“³¹. Taigi iš esmės A. Mackus lietuvių išlaikymo klausimą sieja su ryšių palaikymu su Lietuva. Savo galvojimuose jis taip kelia idėjas, kurios puikiai tinka ir šioms dienoms, iš esmės kalbama apie dabartinio posovietinio žmogaus būseną „šios generacijos bus ypač reikalinga jaunoji karta jaunoji, okupuotame krašte išaugusi karta, kuri nebus paveikta jėgų išugdžiusios sistemos. Atėjus laisvo ir demokratinio gyvenimo laikui, toji karta bent kurį laiką kūrybiškai bus sužalota [...] į laisvą Lietuvą grįžtančiai generacijos daliai (kompaktiškas grįžimas yra toks pat mitas kaip ir kompaktinė emigracija) aklimatizacijos problema nebus būdinga: jinai grįš iš laisvės į laisvę.

²⁹ A. Mackus, Absurdas ir viltis, „*Ir mirtis nebus nuglėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 453.

³⁰ A. Mackus, Salemo dvasia, „Margutis“, 1964, Nr. 8, p.3.

³¹ A. Mackus, Ties nepriklausomybe ir ties žemėn nejaugusia karta, „*Ir mirtis nebus nuglėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 440.

Aklimatizacijos pavojus iškils jiems, jaunosios kartos broliams ir seserims ten³². Taigi iš esmės pastebimos problemos, kurios būdingos ir šiandien, užsieniečių (taip pat ir užsienio lietuvių) baimė, sunkumas priimti to kas yra neįprasta, nestandartiška.

A. Mackus nors ir jausdamas kaltę dėl pasitraukimo karštingiškai dėl to nekaltina visos generacijos, jis pabrėžia tos kartos indėlį lietuvybei, jei tai suteikė naudos, pasitraukimas tarsi yra pateisinamas „Paraštėje norėtusi pastebėti tikrai tiek, kad mūsų pasitraukimo iš gimtosios žemės pateisinimas glūdi ne vien lietuvybės išlaikyme, bet lietuvybės – o ją sudaro visos mūsų tautos kultūrinės, plačia prasme suprantamos, apraiškos, – auginime ir ugdyme“³³. Taip pat autorius vertina neapsimestinį ryšį su lietuvybę ir jo išlaikymą „Nieko mažiau simpatingo, kaip jaunas žmogus, demonstruojanti prisitaikymą, netikrą fasadą. Toks lietuvis mūsų tautai ir išeivijai bus žalingesnis už tą, nei už tą kuris lietuvių tautos visai pripažinti nebenorės“³⁴ kaip galima suprasti iš citatos jam svarbiau tikrumas, jau geriau visai atsisakyti to, nei plaukti pasroviui ir būti paviršutiniškam.

A. Mackus savo galvojimus apie išeiviją taip pat paliečia ir kultūrinių ryšių temą su Lietuva. Visų pirma jis pabrėžia, kad iš dalies kultūriniais ryšiais bandomas nukreipti dėmesys nuo Lietuvos laisvinimo klausimo „Lietuvos laisvinimo klausimui rodo sumažėjimą platesniuose išeivijos sluoksniuose. Kasdieniai pasikalbėjimai dabar dažniausiai krypsta į naująją išeivijos gyvenimo reiškini – diskusijas apie kultūrinį bendradarbiavimą su pavergta Lietuva“³⁵. Autorius taip pat pastebi, kad perdėtos diskusijos ir ginčai gali pasitarnauti Sovietų Rusijos interesams „Bendradarbiavimo klausimo ginčą išeivijoje sąmoningai palaiko ir komunistinė Lietuvos spauda pagal Maskvos nurodytas direktyvas. O tos direktyvos, reikia pasakyti, nėra negudrios. Tariamą bendradarbiavimo aktualinimas komunistinėje spaudoje tėra tik dar vienas būdas nesantaikai lietuvių išeivijoje skleisti. [...] Komunistinė spauda savo tikslo pasiekia kiekvieną kartą, kai mes savo tarpe pradėdame ieškoti tariamų komunistų pakeleivių tuose žmonėse, kurių kritiškesnės mintys apie išeiviją ar tam tikri skeptiškesni

³² A. Mackus, Dvi mintys apie bendradarbiavimą iš laisvosios ir komunistinės lietuvių spaudos, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 447.

³³ A. Mackus, Ties nepriklausomybe ir ties žemėn nejaugusia karta, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 441.

³⁴ Ten pat, p. 442.

³⁵ A. Mackus, Dvi mintys apie bendradarbiavimą iš laisvosios ir komunistinės lietuvių spaudos, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 443.

pareiškimai apie Nepriklausomybės laikotarpį³⁶. Iš esmės A. Mackus nėra pasisakęs prieš kultūrinių ryšių palaikymą, tik laikėsi atsargios bendradarbiavimo pozicijos, pateikdamas galimas neigiamas pasekmes ir sovietų interesus. Taip pat jis nepuola aklaik kaltinti ir žmonių, kurie palaiko ryšius su Lietuva, pabrėždamas tų ryšių palaikymo aplinkybes ir tikslus. A. Mackus taip pat puikiai suvokia, kad iš esmės tas bendradarbiavimas yra vien rusiškas³⁷, nes informacija patenka tik į vieną pusę iš Sovietinės Lietuvos, o į ją ne. Tačiau jis kartu suvokė, kad ir tokių ryšių reikalingumą, kad galima pasiekti daugiau naudos, nors ir mažai bendraujant, nei visai nebendraujant. Kad iš esmės tie ryšiai reikalingi patiems išeiviams jau vien dėl to, kad jie įprasmintų savo veiklą, galima daryti prielaidą, kad A. Mackus pritarė idėjai, kad palaikant ryšius galima pasiekti savo tikslų, vaizdžiai tariant „kairiuosius apeiti iš kairės“. Teisingai palaikant ryšius galima pasitarnauti Lietuvos labui, o kartu ir įprasminti savo buvimą egzilyje.

³⁶ Ten pat, p. 445.

³⁷ A. Mackus, Absurdas ir viltis, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994, p. 452.

Išvados

1) A. Mackaus požiūris į egzilį kupinas ilgesio ir kaltės jausmo. Jam būdingas siekis pateisinti savo būtį egzilyje, egzilio prasmės ieškojimas. A. Mackui svarbus santykis su Lietuva ir ryšių palaikymas. Jis kritikuoja senosios DP kartos ryšių su Lietuva palaikymo formą. Kritikuoja uždarumą, atsiribojimą nuo supančio pasaulio, skatina pasitraukti iš savojo geto. Teikdamas, kad tik įprasminant savo egzistenciją dabartyje galima pasiekti realių rezultatų tėvynės labui.

2) A. Mackaus galvojimuose giliai įsirežęs kaltės jausmas, dėl tėvynės palikimo. Kartu A. Mackus bando rasti būdą, kuris bent iš dalies pateisintų pasitraukimą iš kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės lauko. Kita kovos forma jis laiko kūrybą. Tačiau autoriaus požiūris į kūrybą, kaip egzilio įprasminimo formą, nėra paviršutinis. Kūryba anot A. Mackaus neturi būti vien patriotiška ir primityvi. Kūryba turi būti laisva. Diskusijoje turi dominuoti nuomonių įvairovė. Toks požiūris atskleidžia A. Mackaus kaip liberalo pažiūras.

3) A. Mackus išėivijos nelaiko tragedija, suvokdamas ją kaip priemonę, galimybę būnant joje pasitarnauti tėvynės naudai. Dėl to kartu egzilį laiko įpareigojančiu. Jam buvo svarbūs konkretūs veiksmai ir galvojimai įgalinantys prie tų veiksmų atvesti. Egzilai gali konkrečiais veiksmais iš dalies išpirkti savo kaltę. A. Mackus, teigia, kad kartu išėivijai trūksta kritiško požiūrio į savo veiksmus, kartais tie veiksmai apsiriboja vien siekiu pateisinti savo pasitraukimą, o ne realios naudos siekimą Lietuvai. Jis taip pat kritikuoja išėivijos siekį vadovauti okupuotos Lietuvos gyvenimui, palaikydamas krašto primato principą, teigdamas, kad išėiviai gali turėti tik patariamąjį balsą.

4) Lietuvybės išlaikymo klausimą jis taip pat siejo su ryšių palaikymu su Lietuva. A. Mackus palaikė kultūrinių ryšių su Lietuva idėją, tačiau laikėsi atsargios pozicijos. Jis suvokė, kad tik palaikant ryšius galima padėti Lietuvai.

5) Egzilio samprata ir prasmė pagal A. Mackų siekti pateisinti savo būtį egzilyje, palaikyti ryšius su Lietuva. Stengtis pasiekti praktinės naudos ir realių tikslų Lietuvos labui. Tam tikslui mąstytojas pasirenka kultūrinių ryšių palaikymo ir kūrybos kelią.

Literatūros sąrašas

- 1) A. Mackus, Absurdas ir viltis, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994.
- 2) A. Mackus, Dvi mintys apie bendradarbiavimą iš laisvosios ir komunistinės lietuvių spaudos, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994.
- 3) A. Mackus, Dėl vidutiniškumo bendruomenėj, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994.
- 4) A. Mackus, Iš užrašų apie egzilę, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994.
- 5) A. Mackus, [Iš žodžio „Neornamentuotos kalbos generacijos ir augintinių“ pristatymo vakare], „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994.
- 6) A. Mackus, Kultūrinės veiklos gairės, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994.
- 7) A. Mackus, Poeto sustojimas ties savimi, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994.
- 8) A. Mackus, Ties nepriklausomybe ir ties žemėn neįaugusia karta, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994.
- 9) A. Mackus, Tikslas ir sąžiningumo dvilypumas, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994.
- 10) A. Mackus, Rašytojas egzilyje, „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994.
- 11) A. Mackus, Žodis atsisveikinant [iš „Margučio“ redakcijos žodžių], „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994.
- 12) A. Mackus, [Žodis gavus literatūrinę Vinco Krėvės premiją], „*Ir mirtis nebus nugalėta*“ parengė, V. Gasiliūnas, Vilnius, 1994.
- 13) A. Mackus, Salemo dvasia, „Margutis“, 1964, Nr. 8.
- 14) A. T. Antanaitis, Algimantas Mackus, Biografijos ir būdo bruožai motinos ir draugų prisiminimuose, „*Metmenys*“, 1981, Nr. 41.